

JADWIGA SEREMAK-BULGE

*Instytut Ekonomiki i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie
Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy*

RYNEK ROLNY PRZED I PO INTEGRACJI

Wstęp

Integracja z Unią Europejską przestała budzić emocje. Zastąpiło je niecierpliwe oczekiwanie na nieuniknione włączenie do unijnej przestrzeni gospodarczej. Przedsiębiorcy zapoznają się przede wszystkim z regulacjami handlu zagranicznego i gorączkowo gromadzą zapasy, aby zamortyzować zmianę warunków importu w pierwszych tygodniach po integracji. Rolnicy najczęściej uważają, że gorzej już być nie może i oczekują na znaczny wzrost i stabilizację na wysokim poziomie cen surowców rolniczych, a w związku z tym na poprawę opłacalności produkcji rolniczej. Wychodzą bowiem ze słusznego założenia, że Wspólna Polityka Rolna ma na celu przede wszystkim ochronę dochodów rolniczych.

Warto więc wyjaśnić co w istocie oznacza integracja, jak zmienia się Wspólna Polityka Rolna i jakie to może mieć skutki dla rynku rolnego, aby dokonać realistycznej oceny warunków funkcjonowania polskiego rolnictwa w poszerzonej Unii i przygotować się do skutecznego korzystania ze wsparcia udzielanego przez wspólnotę.

1. Istota integracji

Integracja Polski z Unią Europejską oznacza w istocie włączenie polskiego rolnictwa do Jednolitego Rynku Europejskiego oraz objęcie go mechanizmami WPR. Od pierwszego dnia członkostwa handel wewnątrz Unii będzie mógł odbywać się bez żadnych ograniczeń, pod warunkiem przestrzegania standardów weterynaryjnych i wymagań w zakresie jakości handlowej oferowanych artykułów. Oznacza to przede wszystkim zwiększenie przestrzeni wolnego handlu, w której polskie rolnictwo będzie mogło wykorzystać swoje przewagi konkurencyjne. Jednocześnie poddane zostanie większej presji konkurencyjnej dobrze zorganizowanego, nowoczesnego rolnictwa „starych” i „nowych” krajów członkowskich, co może stanowić zagrożenie dla gospodarstw opóźnionych technolo-

gicznie, słabo zorganizowanych, nie przygotowanych do funkcjonowania w konkurencyjnym otoczeniu.

Z kolei objęcie rolnictwa mechanizmami WPR, zwiększając gwarancje stabilizacji ekonomicznych warunków produkcji i przetwórstwa żywności, powinno stworzyć warunki sprzyjające modernizacji i zmniejszaniu dystansu technologicznego dzielącego polskie rolnictwo od unijnego. Stanowi to szansę włączenia polskiego rolnictwa w procesy globalizacyjne, ale wiąże się także z ryzykiem nie sprostania presji konkurencyjnej, jakie niesie ze sobą otwarta gospodarka rynkowa. Powstaje pytanie czy polskie rolnictwo potrafi uniknąć zagrożeń i wykorzystać wszystkie szanse jakie niesie ze sobą integracja?

2. Reforma Wspólnej Polityki Rolnej i jej konsekwencje

Reforma WPR konsekwentnie realizowana od początku lat dziewięćdziesiątych zmierza do:

- poprawy konkurencyjności wspólnotowego rolnictwa poprzez obniżkę cen do poziomu cen światowych;
- oderwania od produkcji dopłat bezpośrednich - podtrzymujących dochody rolnicze, a związanie ich z rolniczym użytkowaniem ziemi, w sposób zgodny z interesem środowiska naturalnego oraz europejskim modelem rolnictwa.

Dopłaty bezpośrednio związane dotychczas z uprawą określonych roślin lub chowem zwierząt korzystających ze wsparcia, od 2004 r. zostały włączone w jednolite płatności obszarowe, które będą wypłacane w zależności od przestrzegania zasad dobrej praktyki rolniczej, działań prowadzonych na rzecz ochrony środowiska (programy rolno-środowiskowe) itp., niezależnie od kierunku prowadzonej produkcji. Do jednolitych płatności powierzchniowych zostały włączone dopłaty bezpośrednio z tytułu uprawy zbóż, roślin strączkowych, roślin oleistych, produkcji suszu, produkcji nasion, uprawy lnu, tytoniu, chmielu, odłogowania, utrzymania bydła, owiec i kóz. Dopłaty bezpośrednio do produkcji mleka, które zostały wprowadzone od 2004 r. jako rekompensata spadku dochodów z tytułu obniżki cen, mają zostać także włączone do jednolitych płatności obszarowych, najpóźniej do 2007 r. Rozporządzenie Rady nr 1782/2003 z 29 września 2003 r., ustanawiające wspólne zasady dla mechanizmów bezpośredniego wsparcia w ramach WPR, przewiduje możliwość stosowania dodatkowego wsparcia dla wybranych roślin w okresie przejściowym, a także pewną swobodę w tempie dochodzenia do stanu docelowego przez poszczególne kraje. Polska wprowadzając uproszczony system wypłaty dopłat bezpośrednich od początku zdecydowała się na włączenie wszystkich dopłat do jednolitych płatności obszarowych. Ze specjalnego wsparcia w Polsce dodatkowo korzystać będą tylko ziemniaki skrobiowe, chmiel i tytoń zgodnie z schematem przedstawionym w tabeli 1.

Ta bardzo radykalna reforma WPR docelowo doprowadzić ma do liberalizacji rynku rolnego.

Zastąpienie gwarancji cenowych dopłatami bezpośrednimi i postępująca liberalizacja WPR w UE sprawia, że ceny surowców rolniczych w coraz szerszym zakresie kreowane będą przez siły rynkowe. Ulegają więc i ulegać będą w przyszłości znacznym wahaniom. Zwiększać się więc będzie ryzyko związane ze zmianami cen.

Tabela 1

Stawki płatności bezpośrednich w Polsce w latach 2004–2006 na ha
(szacunki SAEPR/FAPA)

Uprawy	2004		2005		2006			
	Jednolita Płatność Obszarowa (25%*)	Maksymalna wysokość Płatności Uzupełniającej (do 55%*)	Jednolita Płatność Obszarowa (30%*)	Maksymalna wysokość Płatności Uzupełniającej (do 60%*)	Jednolita Płatność Obszarowa (35%*)	Maksymalna wysokość Płatności Uzupełniającej (do 65%*)		
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)		
Zboża (w tym kukurydza na ziarno i kiszonkę)	49,50 € (ok. 198,00 zł**)	68,40 € (ok. 273,60 zł**)	61,80 € (ok. 247,20 zł**)	72,30 € (ok. 289,20 zł**)	75,20 € (ok. 300,80 zł**)	76,50 € (ok. 306,00 zł**)		
Oleiste (rzepak, rzepik, słonecznik, soja)								
Wysokobiałkowe (groch, łubin, bobik)								
Len i konopie								
Strączkowe (wyka, cieciora, soczewica)								
Łąki, pastwiska i inne uprawy paszowe								
Chmiel		214,50 € (ok. 858,00 zł**)		226,20 € (ok. 904,80 zł**)		236,80 € (ok. 947,20 zł**)		
Ziemniaki skrobiowe		287,90 € (ok. 1 151,60 zł**)		306,30 € (ok. 1 225,20 zł**)		323,60 € (ok. 1 294,40 zł**)		
Tytoń		2 965,60 € (ok. 11 862,40 zł**)		3 227,40 € (ok. 12 909,60 zł**)		3 488,10 € (ok. 13 952,40 zł**)		
Buraki cukrowe		0,00		0,00		0,00		
Ziemniaki								
Inne uprawy pastewne bez kukurydzy pastewnej								
Inne motylkowe								
Uprawy sadownicze								
Uprawy warzywnicze								
Inne								
Ugory utrzymane w dobrej kulturze rolnej								

* stawki dopłat w UE.

** przy zakładanym kursie 1€ = 4,00 zł (Kurs przeliczeniowy € zostanie określony w drodze Rozporządzenia Rady Ministrów).

Źródło: Niepublikowane szacunki SAEPR/FAPA z dnia 29 grudnia 2003 r.

3. Spodziewane konsekwencje integracji dla podstawowych rynków

3.1. Rynek zbóż

Rynek zbóż ze względu na jego znaczenie dla całego systemu cen rolnych i stabilizacji rynku żywnościowego należy do najskrupulatniej regulowanych. Wspólna Organizacja Rynku zbóż obejmuje regulacje importu, eksportu oraz interwencję na rynku wewnętrznym, na którą składają się zakupy interwencyjne zbóż, dopłaty do wykorzystania produktów ich przerobu (skrobia) na cele niespożywcze oraz ograniczenia produkcji w postaci obowiązkowego ugorowania części gruntów ornych. Ceny interwencyjne, które są wyznacznikiem dolnego poziomu cen rynkowych zbóż, od 1992 r. zostały obniżone o ponad 60% pod wpływem konsekwentnie realizowanej reformy Mac Sharryego. Przyczyniło się to do zrównania cen zbóż w Unii Europejskiej z cenami rynku światowego. Obniżka cen rynkowych zbóż doprowadziła do większego zrównoważenia rynku zbóż, mimo tego, że nadwyżki produkcji nie zmalały. Utrzymany więc został eksport zbóż, mimo zdecydowanego ograniczenia subwencji eksportowych. Wzrosły jednak znacznie wydatki budżetowe na dopłaty bezpośrednie do produkcji zbóż. W konsekwencji od roku 1995 w Unii Europejskiej, przy normalnych wahaniami zbiorów zbóż dominowały spadkowe tendencje cen. Na przykład w Niemczech ceny pszenicy zmalały w latach 1998/99 – 2002/03 o około 13%, żyta o 18%, a jęczmienia o około 20% (tabela 2).

W sezonie 2002/03 cena pszenicy w Niemczech wyniosła tylko 101,46 euro/t, a więc prawie do poziomu ceny interwencyjnej. Ceny żyta i jęczmienia wynosiły zaledwie 90–92 euro/t, mimo tego że ceny interwencyjne są jednakowe dla wszystkich zbóż. Pszenica była więc w Niemczech o około 5% tańsza niż w Polsce, a jęczmień aż o 15%. Natomiast żyto było w tym samym czasie droższe o około 15% niż w Polsce.

Tabela 2

Ceny zbóż w Niemczech i w Polsce (euro/t)

Wyszczególnienie	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
	Niemcy				
Cena interwencyjna zbóż	119,19	119,19	110,25	101,31	101,31
pszenica	112,11	116,99	115,96	108,69	101,46
żyto	107,40	112,49	107,54	96,24	91,97
jęczmień	108,60	112,06	105,93	97,94	90,20
Polska					
pszenica	109,64	111,09	132,77	129,61	105,87
żyto	82,82	77,40	95,92	93,70	105,94
jęczmień	92,39	93,28	130,50	127,69	105,94
Kukurydza	95,02	103,42	112,22	103,03	88,45

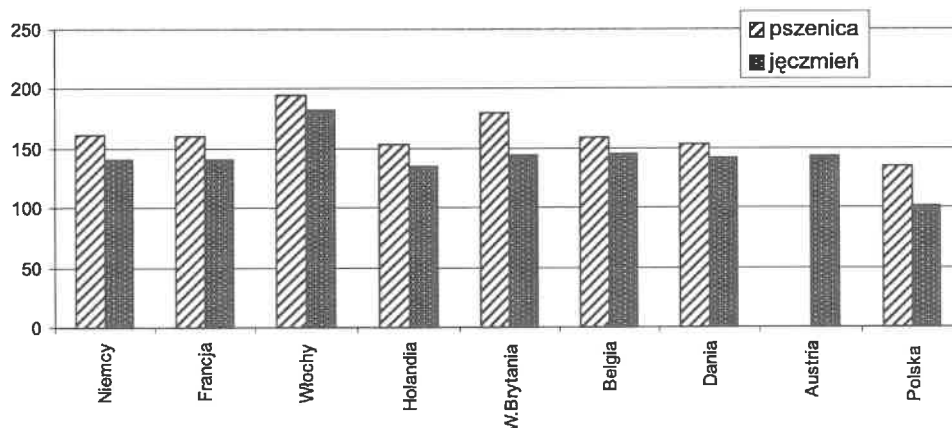
Źródło: ZMP, dane GUS, obliczenia własne przy uwzględnieniu kursu walut wg NBP.

W sezonie 2003/04 na skutek ponad 15% spadku zbiorów w UE ceny zbóż wzrosły o ponad 50% i przekroczyły światowe ceny zbóż. W końcu 2003 r. ceny pszenicy w krajach członkowskich UE wahały się od około 143 euro/t (Wielka Brytania) do ponad 196 euro/t (Włochy). W Polsce w tym czasie ceny zbóż wzrosły o około 45% i w grudniu 2003 r. za pszenicę w skupie płacono 135 euro/t, a za jęczmień 101,4 euro/t. Ceny zbóż w Unii Europejskiej znacznie przekroczyły więc poziom ich cen w Polsce.

Czego można oczekiwać na rynku zbóż po integracji? Włączenie Polski do jednolitego Rynku Europejskiego wzmocnić powinno presję popytu. Niedobór zbóż jest bowiem obserwowany zarówno w krajach UE, jak i we wszystkich krajach nowo wstępujących. Do niedalekiego końca sezonu handlowego, a więc do lipca 2004 r. ceny zbóż powinny wykazywać lekką tendencję wzrostową. Wzrost ten nie powinien być jednak zbyt duży. Obroty handlowe ograniczać bowiem będą niższe w porównaniu ze starymi krajami członkowskimi ceny zbóż w Polsce, a eksport z Polski będą ograniczać niskie zapasy zbóż w kanałach rynkowych. Rozwój cen zbóż po akcesji zależeć będzie w coraz większym stopniu od oczekiwań co do poziomu nowych zbiorów. Jeśli prognozy zbiorów w sezonie 2004/05 będą optymistyczne dla Europy, oczekiwać należy znacznego spadku bardzo wysokich cen zbóż. Może się okazać, że nawet konieczne będą zakupy interwencyjne dla niedopuszczenia do nadmiernego spadku cen zbóż w poszerzonej Unii.

Rysunek 1

Ceny pszenicy i jęczmienia w grudniu 2003 r. (euro/t)

W 2004 r. zadziałać w Polsce powinien rynkowy mechanizm ustalania cen zbóż. Podmioty skupujące znając granice spadku cen rynkowych, będą bardziej odważnie niż dotychczas kupować zboża w okresie żniw, a Agencja Rynku Rolnego zostanie więc wreszcie zwolniona z organizacji skupu zbóż.

3.2. Rynek mleka

Rynek mleka w UE ze względu na swe znaczenie oraz wrażliwość należy do rynków najściślej regulowanych. Objęty jest zarówno regulacjami handlowymi, subwencjami stymulującymi popyt wewnętrzny jak i instrumentami stabilizującymi ceny – działającymi jako siatka bezpieczeństwa zapobiegająca nadmiernemu spadkowi cen w okresach nadwyżek podaży. Dotychczas wysokość cen interwencyjnych wyznaczała cena docelowa mleka ustalana na poziomie gwarantującym opłacalną produkcję mleka większości producentów w UE. Cena ta od roku 1996/97 wynosi 30,98 euro/100 kg, a od lipca 2004 r. przestanie funkcjonować w związku z reformą WPR na rynku mleka. Poziom gwarancji cenowych (w ramach istniejących kwot mlecznych) zostanie obniżony na skutek spadku cen interwencyjnych masła (o 25% w ciągu 4 lat) i chudego mleka i mleka w proszku (o 15% w ciągu 3 lat). Spadek dochodów rolniczych z tytułu malejących cen będzie kompensowany (nie w pełni) dopłatami bezpośrednimi, które zostaną włączone najpóźniej do 2007 r. do jednolitych płatności powierzchniowych. W konsekwencji stopniowo będzie postępowała liberalizacja rynku mleka, która umożliwi likwidację kwot mlecznych i włączenie mleczarstwa unijnego w procesy globalizacyjne.

Ceny skupu mleka w UE utrzymywane są dotychczas na znacznie wyższym poziomie niż by to wynikało z mechanizmu rynkowego i należą do najbardziej stabilnych, mimo dużych wahań koniunktury na rynku światowym. Przeciętne ceny skupu mleka w UE na ogół były niższe niż cena docelowa mleka i wahały się od 28,83 w 1999 r. do 32,64 euro/100 kg w 2001 r. W 2002 r. rozpoczęła się spadkowa tendencja cen, a cena przeciętna spadła w 2003 r. poniżej 28 euro/100 kg mleka. Średnie unijne ceny skupu były bardzo stabilne, a wskaźniki dynamiki wahały się w granicach 1,2 - 4,5% rocznie. Jedynie w latach 2001 i 2003 wahania cen były większe (tabela 3).

Tabela 3

Ceny skupu mleka* (euro/100 kg)

Wyszczególnienie	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Średnio UE-15	30,85	28,47	29,37	31,23	29,69	28,95
minimum	26,55	26,05	26,20	29,50	24,60	24,78
maksimum	34,99	34,19	34,09	34,80	35,80	35,44
Polska	15,03	13,99	18,98	20,79	18,10	15,80

* za mleko niestandardyzowane.

Źródło: Dane Komisji, dane GUS, obliczenia własne przy uwzględnieniu kursu walut wg NBP.

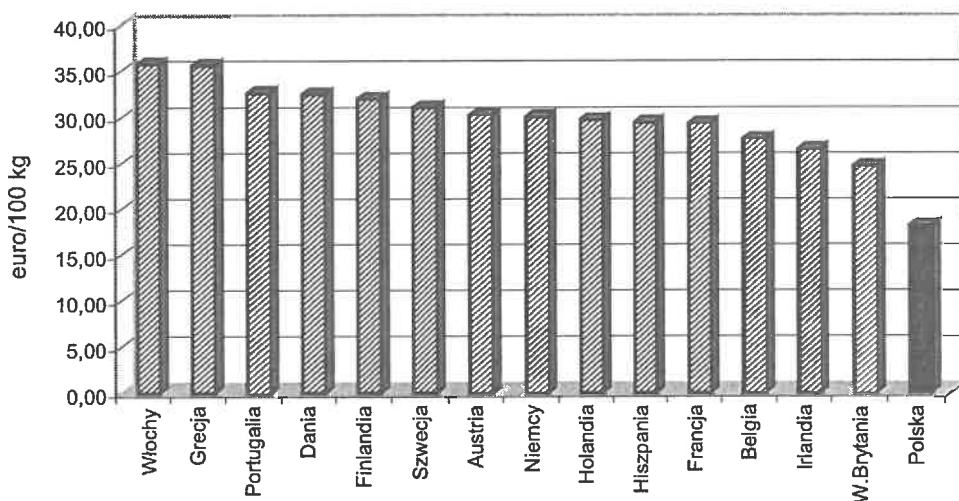
W poszczególnych krajach wahania cen w kolejnych latach odbiegały od przeciętnych zarówno in minus jak i in plus. Ceny skupu mleka były jednak w UE bardziej stabilne niż w Polsce i znacznie wyższe. W Polsce ceny skupu

mleka w latach 1998–2003 były o 35–50% niższe niż średnio w UE i ulegały znacznie większym wahaniom przede wszystkim na skutek zmian koniunktury na rynku światowym, ale również wahań kursu walutowego.

Mimo stosowania od ponad 40 lat WPR na rynku mleka i swobody handlu wewnątrz UE nie udało się jednak zniwelować różnic cen skupu mleka między krajami członkowskimi. Można zatem przypuszczać, że są one efektem różnic w kosztach produkcji mleka, które przekraczają koszty transportu między poszczególnymi krajami. Od lat najwyższe ceny za mleko otrzymują producenci we Włoszech i w Grecji, gdzie są one o 31 - 45% wyższe od najniższych cen płaconych w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Belgii. Jednocześnie ceny te są o 15-23% niższe od cen przeciętnych. W Niemczech, Francji, Holandii i Hiszpanii ceny te są zbliżone do średniej (rysunek 2). Różnice te z czasem nie maleją, mimo sprawnie działającego mechanizmu rynkowego, skrupulatnego przestrzegania zasad jednolitości rynku i bardzo dobrze funkcjonującego systemu informacji rynkowej.

Rysunek 2

Ceny skupu mleka w 2002 roku

Z bezpośredniego porównania cen w Polsce i w „starych” krajach członkowskich UE wynika, że oczekiwać należy przyspieszenia wzrostu cen skupu mleka w Polsce. Wpłynie na to przede wszystkim wzrost popytu eksportowego oraz rosnąca konkurencja o surowiec, wobec niskiego poziomu kwot przyznanych Polsce. Wzrost ten będzie jednakże mniejszy od oczekiwanego na skutek równoległego rozpoczęcia procesu obniżania cen mleka w UE. Szacuje się, że w ciągu 4 lat ceny skupu mleka w „starych” krajach członkowskich prawdopodobnie

spadną o 18–22% pod wpływem obniżki cen interwencyjnych i mogą wynieść w latach 2006-2007 przeciętnie 22–23 euro/100 kg, a w państwach będących najtańszymi producentami nawet poniżej 20 euro/100 kg. Jest to poziom porównywalny z cenami, które obecnie płacą za mleko klasy extra najlepsze polskie mleczarnie.

Przyspieszony zostanie proces koncentracji produkcji i poprawy efektywności produkcji mleka, mimo formalnego utrzymania systemu kwot do roku 2014/15. Spadek cen skupu mleka prawdopodobnie zmniejszy zainteresowanie rolników kwotami mlecznymi, co powinno doprowadzić do obniżki ich cen. Przesuwanie produkcji mleka do gospodarstw i rejonów dysponujących korzystniejszymi warunkami do produkcji mleka może doprowadzić nawet do głębszego spadku cen. Zatem przewaga cenowa polskich producentów mleka będzie szybko malała.

Wzrost cen skupu mleka w Polsce do poziomu płaconego przez najlepsze polskie mleczarnie postawi słabsze, mniej efektywne mleczarnie w trudnej sytuacji. Mogą one przegrać konkurencję o surowiec z liderami rynkowymi. Polskie mleczarstwo wejdzie więc w okres przyspieszonej koncentracji przetwórstwa. Dla producentów mleka proces ten powinien być korzystny, silne mleczarnie są wprowadzić bardziej wymagającymi odbiorcami mleka, ale za to znacznie pewniejszymi partnerami.

3.3. Rynek wieprzowiny

Rynek wieprzowiny (obok rynku drobiu) jest jednym z najbardziej zliberalizowanych rynków rolnych w Unii Europejskiej. Działania Wspólnej Polityki Rolnej na tym rynku skupiają się na dotowaniu prywatnego przechowywania mięsa oraz regulacjach importowych (cło, kontyngenty preferencyjne oraz system licencji importowych). Sporadycznie, w sytuacjach największego kryzysu stosuje się dotacje do eksportu lub prowadzone są zakupy interwencyjne wieprzowiny. Rynek wieprzowiny korzysta także pośrednio z systemu regulacji rynku zbóż, która prowadzi do stabilizacji cen zbóż na niskim poziomie. Umożliwia to rozwijanie eksportu unijnej wieprzowiny bez subwencji.

Dopłaty do prywatnego przechowywania uruchamiane są wówczas, gdy ceny półtuszy wieprzowych¹ na rynku Wspólnoty, obniży się do poziomu 103% ceny bazowej i wykazuje dalej tendencje spadkowe. Działania te nie eliminują cykliczności produkcji wieprzowiny i cen jej skupu, a jedynie w niewielkim stopniu łagodzą występujące wahania.

Ceny skupu wieprzowiny są bardzo zmienne i zróżnicowane w poszczególnych krajach Unii Europejskiej. W latach 2002-2003, kiedy podaż mięsa wieprzowego znacznie przewyższała popyt, średnia cena skupu spadła z poziomu 170 euro/100 kg w 2001 roku do około 117 euro w grudniu 2003 r. Dopiero uruchomienie dopłat do przechowywania (około 70 tys. t) spowodowało zatrzy-

manie tendencji spadkowej. Nie uruchomiono natomiast, mimo nacisku niektórych państw członkowskich subwencji eksportowych.

Najniższe ceny za żywca wieprzowy uzyskują rolnicy holenderscy, duńscy i belgijscy, a najwyższe greccy i włoscy. Na rynkach największych producentów mięsa (Holandii, Danii, Belgii) ceny skupu są od kilku do kilkunastu procent niższe od średniej unijnej. W 2002 roku oscylowały one w granicach 119–132 euro/100 kg. W Niemczech ceny płacone rolnikom za żywca wieprzowy są zbliżone do cen średnich i najlepiej odzwierciedlają sytuację na rynku wieprzowiny w Unii Europejskiej.

Tabela 4

Ceny skupu żywca wieprzowego (euro/100 kg wagi poubojowej)

Wyszczególnienie	1998	1999	2000	2001	2002
cena bazowa*	150,94	150,94	150,94	150,94	150,94
cena minimalna	101,10	93,11	127,13	141,50	119,32
cena maksymalna	149,10	148,02	167,97	221,05	159,15
cena średnia UE	125,64	116,98	143,35	169,26	138,76
Polska	112,74	91,90	117,63	152,02	118,71

* ustalane na podstawie notowań w poszczególnych krajach (tzw. cena referencyjna).

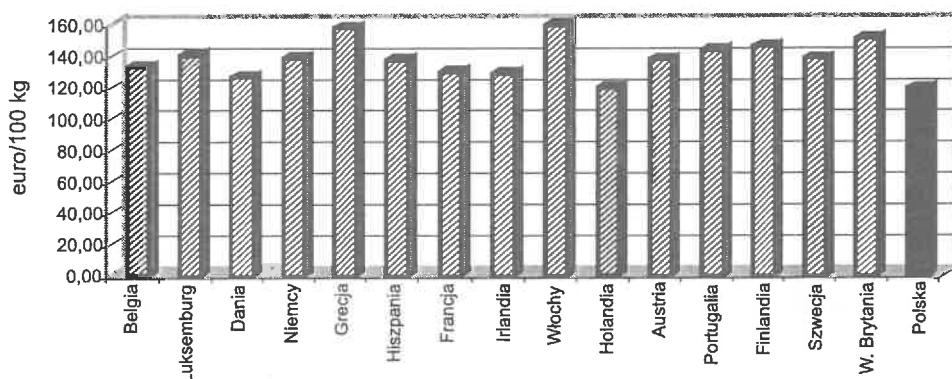
Źródło: ZMP - Vieh und Fleisch Marktbilanz oraz dane GUS.

Wahania cen skupu w Polsce przebiegają podobnie jak w Unii Europejskiej, przy zbliżonej amplitudzie wahań, ale na znacznie niższym poziomie. Na przykład w 2001 roku ceny uzyskiwane przez polskich producentów stanowiły 90% cen unijnych, a w 2002 roku 85%, mimo stosowania w szerokim zakresie zakupów interwencyjnych. W listopadzie 2003 roku średnia cena skupu na krajowym rynku wyniosła zaledwie 86,20 euro/100 kg i była o blisko 40 euro niższa niż średnio w Unii Europejskiej, była także niższa niż w krajach będących najtańszymi producentami.

Akcesja Polski do UE prawdopodobnie zwiększy wymianę handlową wieprzowiną z krajami Unii Europejskiej. Szansą będą niższe ceny polskiej wieprzowiny, które z upływem czasu będą stopniowo rosły do poziomu najtańszych producentów w UE. Nie należy się jednak spodziewać zmniejszenia wahań cen wieprzowiny, gdyż pomimo wieloletnich działań interwencyjnych, ceny w krajach członkowskich często kształtują się poniżej ceny bazowej. Korzyści dla polskiego sektora mięsa wieprzowego z akcesji należy upatrywać przede wszystkim w poprawie konkurencyjności polskiej wieprzowiny w wyniku stopniowej redukcji cen zbóż – głównego nośnika kosztów.

Rysunek 3

**Ceny skupu żywca wieprzowego w 2002 roku
(w wadze poubojowej)**

3.4. Rynek wołowiny

Reforma Wspólnej Polityki Rolnej na rynku wołowiny zmierza do liberalizacji tego rynku i podtrzymywania dochodów producentów przy pomocy dopłat bezpośrednich. Wskazuje na to redukcja ceny bazowej z 347,5 euro/100 kg w sezonie 1998/99 do 301,3 euro/100 kg w 2001 r. i 156,0 euro/100 kg w sezonie 2002/03 oraz zastępowanie zakupów interwencyjnych dopłatami do prywatnego przechowywania mięsa. Uzupełnieniem tych instrumentów są regulacje handlu zagranicznego (cła importowe, kontyngenty preferencyjne oraz licencje importowe) wraz z systemem subwencji eksportowych. System ten pozwala skutecznie przeciwdziałać destabilizacji tego rynku, mimo pojawiających się kryzysów BSE i epizootcji¹.

Tabela 5

Ceny skupu żywca wołowego (euro/100 kg wagi poubojowej)

Wyszczególnienie	1998	1999	2000	2001	2002
cena bazowa *	347,50	347,50	324,20	301,31	156,00
cena minimalna	193,38	137,50	142,95	121,88	153,42
cena maksymalna	289,20	374,22	365,03	344,81	349,64
cena średnia UE	238,85	239,57	242,72	212,40	216,81
Polska	112,25	108,74	126,84	137,73	123,76

* cena obowiązująca przy skupie interwencyjnym młodego bydła rzeźnego.

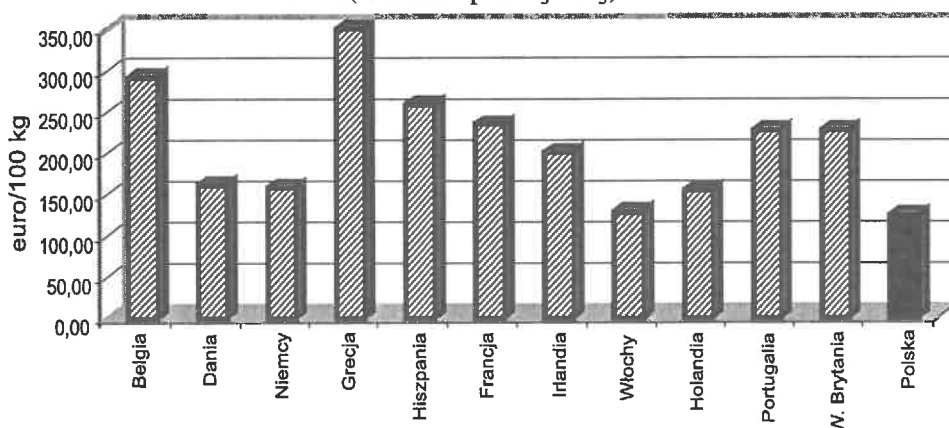
Źródło: ZMP - Vieh und Fleisch Marktbilanz oraz dane GUS.

¹ W szczytowym okresie kryzysu BSE w unijnych magazynach znajdowało się ponad 250 tys. ton wołowiny, natomiast w chwili obecnej ilość to spadła praktycznie do zera i nie ma potrzeby ingerowania na rynku.

W latach 1998-2000 średnie ceny wołowiny w Unii Europejskiej oscylowały w pobliżu 240 euro/100 kg wagi poubojowej. Młode bydło rzeźne było o około 40 euro/100 kg droższe, co stanowiło 80% ceny bazowej. W następnych latach nastąpił spadek tych cen do poziomu 212-217 euro/100 kg wraz ze stopniowymi obniżkami cen interwencyjnych.

Rysunek 4

Ceny skupu żywca wołowego w 2002 roku
(w wadze poubojowej)

Ceny w poszczególnych krajach Wspólnoty mocno się od siebie różnią. Ceny skupu żywca wołowego w Niemczech, Danii czy w Holandii kształtowały się w 2002 roku na poziomie 150-160 euro/100 kg, a we Francji i Wielkiej Brytanii były o około 75 euro wyższe.

Ceny skupu polskiej wołowiny są o około 40-50% niższe niż średnio w Unii Europejskiej. Po integracji ceny te będą rosły z powodu zwiększenia zapotrzebowania na tańszą wołowinę z Polski. Otworzy to szanse na wzrost produkcji wołowiny dobrej jakości, której podaż ze względu na niskie ceny jest dotychczas bardzo niska, a tylko za taką wołowinę we wspólnej Europie będzie można uzyskać satysfakcjonujące ceny. Poprawie opłacalności chowu bydła będą służyć także jednolite płatności powierzchniowe wprowadzone w Polsce wraz z uproszczonym systemem wypłat dopłat bezpośrednich już w 2004 r. Powinno to umożliwić ujawnienie przewag komparatywnych ekstensywnej produkcji bydła mięsnego w Polsce.

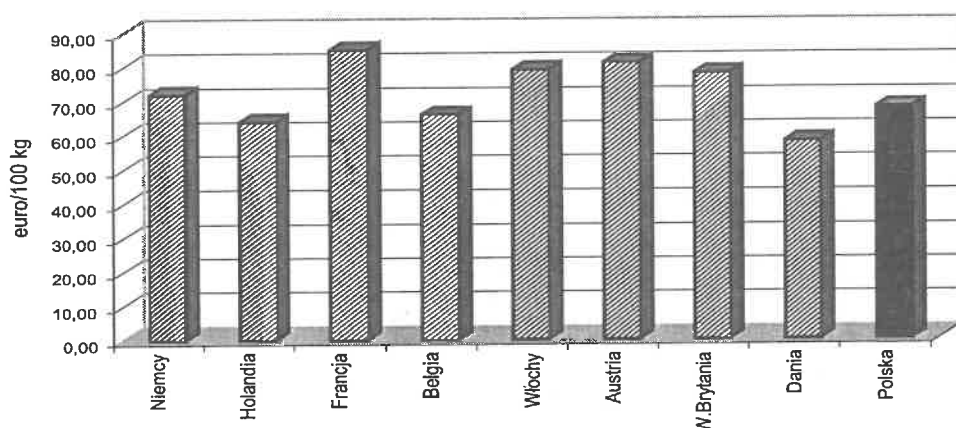
3.5. Rynek drobiu i jaj

Ceny drobiu na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej są wypadkową podaży i popytu, a ich poziom na rynku wewnętrznym określają regulacje importowe tj. poziom ceł, w tym obniżonych ceł w ramach kontyngentów preferencyjnych, system licencji importowych oraz subwencje eksportowe. Na rynku drobiu i jaj nie gwarantuje się cen i nie stosuje się interwencji na rynku wewnętrznym.

Pośrednio stabilizacji rynku drobiu służą regulacje rynku zbóż – podstawowego nośnika kosztów produkcji drobiu – ograniczające wahania ich cen. Sprzedaż artykułów drobiarskich i jaj na obszarze Wspólnoty wymaga przestrzegania restrykcyjnych norm jakościowych i handlowych.

Rysunek 5

Ceny skupu brojlerów w 2002 roku

Ceny drobiu w krajach członkowskich UE wahają się w znacznych granicach, mimo unifikacji technologii produkcji i dobrze rozwiniętego rynku. Najniższe ceny za brojlery kurze otrzymują producenci w Holandii, Danii i Belgii, gdzie ceny są niższe niż średnio w UE o 12–21% i niższe o 30–40% w porównaniu z najdroższymi producentami drobiu jakimi są Włochy, Francja, Wielka Brytania i Austria. Ceny te są także niższe w Polsce (rysunek 5).

Jeszcze większe różnice cen dotyczą jaj. Ceny jaj w Danii, Niemczech i Włoszech są nawet 2-krotnie wyższe niż w Wielkiej Brytanii, Belgii, czy Holandii. We Francji, Austrii, Hiszpanii, Szwecji i Finlandii ceny jaj zbliżone są do przeciętnych dla całej UE (rysunek 6).

Różnice te nie maleją z upływem czasu. Wahania cen skupu brojlerów i jaj z roku na rok na ogół są niewielkie, wobec dużej skuteczności systemów integracji pionowej działających w poszczególnych krajach. Nieoczekiwane zdarzenia na rynku światowym mające charakter epizootcji lub wynikające z ekstremalnych warunków pogodowych zakłócające równowagę rynkową powodują znaczny wzrost cen, który stosunkowo szybko ze względu na krótki cykl produkcji wraca do normalnej równowagi (tabela 6).

Po akcesji oczekiwać można zwiększenia obrotów handlowych artykułami drobiarskimi, zarówno po stronie eksportu jak i importu, między Polską a krajami członkowskimi. Nie powinno to jednak spowodować wzrostu cen jaj w Pol-

sce, bowiem nasze produkty natrafiać będą na dużą konkurencję cenową ze strony najtańszych producentów. Sprostać tej konkurencji będzie można oferując tańszy produkt lub produkt wyższej jakości. Zmiany w dotychczasowym poziomie cen mogą spowodować znaczne zaostrenie wymagań UE co do dobrostanu zwierząt, które będą stopniowo prowadzić do zmniejszania obsady ptaków na jednostkę powierzchni. Spowoduje to wzrost kosztów produkcji fermowej, zwłaszcza jaj. Dotyczy to także polskich producentów, bowiem w większości ferm produkujących jaja konsumpcyjne stosowany jest klatkowy system utrzymania niosek.

Rysunek 6

Ceny skupu jaj w 2002 roku

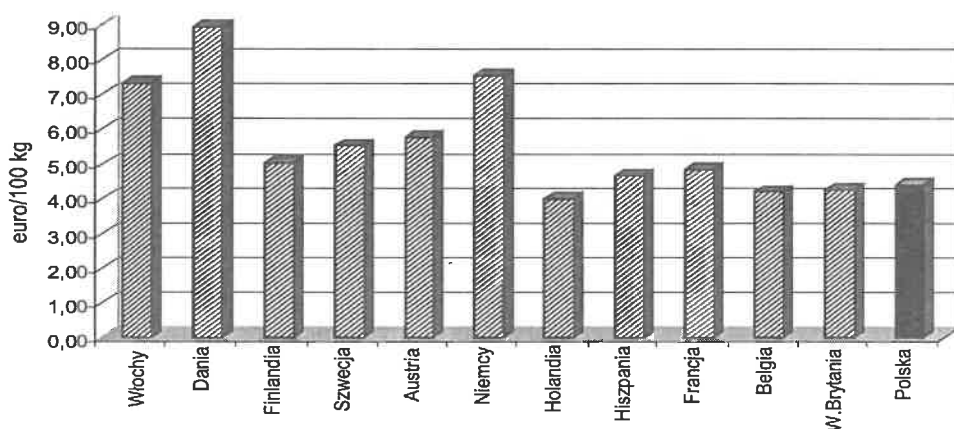

Tabela 6

Ceny skupu brojlerów kurzych i jaj konsumpcyjnych
(euro/100 kg wagi żywej)

Wyszczególnienie	1998	1999	2000	2001	2002
Brojlery					
Średnio UE-15	75,83	68,75	74,00	78,13	72,88
minimum	67,00	56,00	56,00	62,00	58,00
maksimum	82,00	80,00	96,00	88,00	85,00
Polska	81,87	65,73	73,78	82,60	67,82
Jaja					
Średnio UE-15	5,20	4,79	5,78	5,68	5,77
minimum	3,04	2,89	3,81	4,07	4,01
maksimum	8,19	7,48	8,33	8,84	8,94
Polska	4,84	4,02	5,24	4,91	4,41

Źródło: ZMP Eier und Geflügel markt bilanz.

3.6. Rynek ziemniaków

W UE dzieli się na dwa odrębne segmenty. Rynek ziemniaka skrobiowego, który objęty jest gwarancjami cenowymi w ramach regulacji rynku zbóż, oraz rynek ziemniaka jadalnego, który poddany jest wyłącznie mechanizmowi rynkowemu, a jego regulacja dotyczy wyłącznie podwyższonej ochrony celnej. Producenci ziemniaków skrobiowych otrzymują za ziemniaki zakupione w ramach kontraktacji gwarantowaną cenę minimalną oraz dopłaty bezpośrednie, których wysokość ustalana jest przez Komisję Europejską wraz z Komitetem Zarządzającym rynkiem zbóż. Natomiast ceny ziemniaków jadalnych wahają się w bardzo szerokich granicach w zależności przede wszystkim od wielkości zbiorów oraz zmian w popycie (tabela 7).

Tabela 7

Średnioroczne ceny skupu ziemniaków jadalnych w UE-15 i Polsce (euro/t)

Wyszczególnienie	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
UE-15 średnio	23,31	12,85	13,39	16,33	11,84
UE-15 minimum	15,22	3,99	4,82	10,16	3,93
UE-15 maksimum	27,06	35,74	30,32	43,89	34,83
Polska – cena skupu	3,88	6,72	5,64	6,43	5,52
Polska – cena targowiskowa	7,14	10,97	9,84	12,79	9,38

Źródło: Dane ZMP Kartoffeln Markt bilanz, GUS.

Wahania cen ziemniaków jadalnych w krajach członkowskich UE są większe niż w Polsce, mimo dobrze rozwiniętego przetwórstwa spożywczego ziemniaków, które stabilizuje popyt na ziemniaki. W latach urodzaju, w krajach będących największymi ich producentami (Niemcy, Holandia, Francja i Wielka Brytania), ceny płacone rolnikom za ziemniaki jadalne są kilkukrotnie niższe niż w latach niskich zbiorów. W latach nieurodzaju ceny te są w UE znacznie wyższe niż w Polsce. W latach wysokich zbiorów ceny płacone rolnikom spadają nawet poniżej cen otrzymywanych przez polskich rolników. Dynamika zmian cen sięga więc w kolejnych latach kilkuset procent, co sprawia, że ryzyko cenowe produkcji ziemniaków jadalnych jest bardzo wysokie. Producenci ziemniaków starają się je zmniejszyć albo poprzez zawieranie transakcji terminowych na giełdach towarowych, albo poprzez zakładanie organizacji producenckich i budowę przechowalni ziemniaków, a także nowoczesną organizację sprzedaży.

W tych ostatnich w uprawie dominują ziemniaki wczesne produkowane na eksport do krajów północnej Europy, za które uzyskuje się znacznie wyższe ceny. Także w Szwecji i Finlandii ze względu na mniej sprzyjające warunki przyrodnicze ceny ziemniaków są wyższe niż średnio w UE (rysunek 7).

Rysunek 7

Zróżnicowanie cen ziemniaków w krajach członkowskich jest bardzo wysokie. Najniższe ceny notowane są w krajach będących największymi producentami ziemniaków, a najwyższe w Grecji i we Włoszech oraz w Hiszpanii i w Portugalii, co ma swoją przyczynę także w różnicy kierunków ich użytkowania.

Po akcesji nie należy spodziewać się wzrostu cen ziemniaków jadalnych. Mało prawdopodobny jest bowiem wzrost obrotów handlowych ziemniakami między Polską, a innymi krajami członkowskimi, zwłaszcza w pierwszych latach po akcesji. Podstawowym hamulcem rozwoju eksportu ziemniaków jadalnych z Polski jest bowiem brak krajowych firm i organizacji producentów ziemniaków przygotowanych do nowoczesnego handlu ziemniakami na niszowych rynkach. Handel ziemniakami świeżymi do bezpośredniej konsumpcji jest bowiem bardzo trudny. Wysokie wymagania klientów oraz sieci handlowych co do jakości i warunków dostaw wymagają ciągłych dostaw ziemniaków o określonym standardzie lub umiejętności identyfikacji rynków niszowych oraz odpowiedniego przygotowania ziemniaków na ten rynek, albo zdolności do natychmiastowego zaspokajania nieoczekiwanie pojawiającego się popytu. Import ziemniaków do Polski hamowany zaś będzie niższymi cenami w Polsce.

4. Podsumowanie

Włączenie polskiego rolnictwa do obszaru gospodarczego Unii Europejskiej otwiera nowy etap rozwoju polskiego rolnictwa. Przede wszystkim poszerzone zostaną rynki zbytu, mimo nasycenia rynków żywnościowych zarówno w „starych” krajach członkowskich, jak i w krajach ostatnio wcielonych do UE. Producenci rolni zostaną także objęci znacznie większymi niż dotychczas gwarancjami

co do poziomu dochodów w znacznie większym niż dotychczas zakresie. Nie oznacza to, że wszyscy rolnicy będą mieli możliwość uzyskania cen gwarantowanych. Wahania i zróżnicowanie cen produktów rolnych są nieodłączną cechą gospodarki rynkowej, mimo stosowania wspólnotowych regulacji.

W wielu przypadkach integracja z UE doprowadzi do wzrostu cen otrzymywanych przez krajowych rolników. Dotyczyć to będzie w pierwszym rzędzie cen mleka, buraków cukrowych, warzyw i owoców, a także większości zbóż (z wyjątkiem pszenicy). Ceny ziemniaków jadalnych, rzepaku, wieprzowiny, oraz drobiu i jaj mogą natomiast nie zmienić się, bądź nawet ulec obniżeniu, w zależności od koniunktury rynkowej. Ceny te są bowiem kształtowane wyłącznie przez siły rynkowe, nie zawsze więc będą wyższe niż w Polsce.

Zastąpienie gwarancji cenowych dopłatami bezpośrednimi i postępująca liberalizacja WPR w UE sprawia, że ceny surowców rolniczych w coraz szerszym zakresie kreowane są przez siły rynkowe. Ulegają więc i ulegać będą w przyszłości znacznym wahaniom. Zwiększać się więc będzie ryzyko związane ze zmianami cen.

LITERATURA

1. Seremak-Bulge J. (2003): Perspektywy polskiego mleczarstwa w poszerzonej UE, a wielkość przyznanej kwoty mlecznej. *Przemysł Spożywczy* nr 11.
2. Seremak-Bulge J. (2003): Polski rynek mleka w pierwszych latach po akcesji do Unii Europejskiej. *Komunikaty, raporty, ekspertyzy* nr 486, IERiGŻ Warszawa, s. 27.
3. Seremak-Bulge J. (2003): Polski rynek mleka w pierwszych latach po akcesji do Unii Europejskiej. *Cz. I, Przegląd Mleczarski* nr 6, s. 201-206.
4. Seremak-Bulge J.: Polski rynek mleka w pierwszych latach po akcesji do Unii Europejskiej. *Cz. II, Przegląd Mleczarski* nr 7, s. 243-248.
5. Seremak-Bulge i inn. (2003): Polskie mleczarstwo raport o stanie branży i perspektywach jej rozwoju w poszerzonej Unii Europejskiej. ZPPMI, Warszawa 2003, s. 152.
6. Seremak-Bulge J. (2003): Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na polski sektor żywnościowy. *Przemysł Spożywczy* nr 9, s. 2-6, 8.

JADWIGA SEREMAK-BULGE

RYNEK ROLNY PRZED I PO INTERGACJI

STRESZCZENIE

Włączenie polskiego rolnictwa do obszaru gospodarczego Unii Europejskiej otwiera nowy etap rozwoju polskiego rolnictwa. Przede wszystkim poszerzone zostaną rynki zbytu, mimo nasycenia rynków żywnościowych zarówno w „starych” krajach członkowskich, jak i w krajach ostatnio wcielonych. Producenci rolni zostaną także objęci znacznie większymi niż dotychczas gwarancjami co do poziomu dochodów. Nie oznacza to, że wszyscy rolnicy będą mieli możliwość uzyskania cen gwarantowanych. Wahania i zróżnicowanie cen produktów rolnych są nieodłączną cechą gospodarki rynkowej, mimo stosowania wspólnotowych regulacji. Zastąpienie gwarancji cenowych dopłatami bezpośrednimi i postępująca liberalizacja WPR w UE sprawia, że ceny surowców rolniczych w coraz szerszym zakresie kreowane są przez siły rynkowe. Ulegają więc i ulegać będą w przyszłości znacznym wahaniom. Zwiększać się więc będzie ryzyko związane ze zmianami cen.

JADWIGA SEREMAK-BULGE

AGRICULTURE MARKET BEFORE AND AFTER INTEGRATION

SUMMARY

Incorporation of Polish agriculture to economic area of European Union is opening a new stage in Polish agriculture development. First of all enlarged markets, though food market in „old” member states and new ones are replete. Farmers will be covered with much bigger warranty regarding income level. It doesn't mean all farmers will have possibility to get warranted price. Fluctuation and differentiation of agricultural product prices is a part of market orientated economy, in spite of EU regulations. Replacement of warranted prices by direct paying and progressive liberalization of CAP in EU makes that agricultural product prices in larger scope are created by market forces. So, the prices undergo and will be undergoing considerable fluctuations. The venture will be bigger connected with a price changes.